

Pokorný, Milan

K poznání specifčnosti lyrického výrazu

Opera Slavica. 2002, vol. 12, iss. 3, pp. 41-43

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117721>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

o „rezervách“ tuším spíše nedostatky a chyby, ty, jimiž v zahraničí trpí i čeština. Není například pravda, že zřízením Generálního konzulátu Slovenska v Brně se „zlepšila informovanost“ – takové zařízení má arciť jiné úkoly, především konzulární, ale snad by stálo za to pečovat elementárně také o kulturu regionu, zejména v případě Brna a celé Moravy – to si jako spisovatel uvědomuje zejména velvyslanec Slovenska v České republice Ladislav Ballek, který byl již dvakrát na Ústavu slavistiky a besedoval se studenty a učiteli. Integrovaní součástí knížky je dotazník, který byl nabízen v letech 2000/2001 – za brněnský Ústav slavistiky jej vyplňovali Míra Nábělková a autor této recenze (řada ostrých kritických výhrad se do knížky ovšem nedostala).

Na rozdíl od české strany jsou Slováci aktivnější a úspěšnější v prosazování slovenštiny v slovanských zemích a ve Francii, zatímco naše strana tyto lektoráty obsazuje jen s potížemi: příkladem budiž Bulharsko, kde je slovenština na dvou univerzitách, Bulhaři mají přitom větší zájem o češtinu, ale málokdo z Čechů chce do Bulharska jet a delší dobu tam pobývat. Jako příklad uvádím dopis, který mi před časem poslal vedoucí sofijské slavistiky, bohemista Janko Bačvarov: naléhavě prosil o lektora češtiny. Takže slovenské úspěchy v těchto oblastech jsou také výzvou české straně. V rámci každé univerzity, kde působí lektorát slovakistiky, je obor charakterizován, je tu soupis vyučujících, vedoucí celého pracoviště a oborový vedoucí, je tu stručná analýza problémů a potřeb. Další oddíly obsahují seznam univerzitních pracovišť, kde se učí slovenština jako samostatný magisterský obor, je tu také seznam učebnic a gramatik slovenštiny pro cizince, příručky odborné literatury a antologie, adresář slovenských partnerských institucí, seznam zastupitelských úřadů Slovenské republiky v zahraničí a seznam lektorů slovenštiny, kteří pracují na zahraničních univerzitách.

Nehledě na problémy, které jsou podobné těm našim, je třeba pochválit vydavatele za iniciativu: i samo vydání takové knížky je povzbuzující. Jen bychom propfště přáli při hodnocení méně diplomacie, více brutální kritiky a pozornější korekturu.

Ivo Pospišil

K poznání specifičnosti lyrického výrazu

Publikace mladého slovenského badatele Zoltána Rédeye *Výrazové tendencie súčasnej slovenskej lyriky* (Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra 2001) je sestavena ze studií, jež byly – až na výjimky – v druhé polovině devadesátých let uveřejňovány ve sbornících a odborných periodikách. Skutečnost, že navzdory šestiletému intervalu, během něhož texty vznikly, tvoří jejich souborné vydání vnitřně homogenní celek, svědčí o vyzrálém interpretačně-analytickém přístupu, neboť při chronologickém porovnání nelze zaznamenat změny základních metodologických východisek.

Pozornost je soustředěna na šest básníků, přičemž k čtveřici Ján Buzássy, Ján Ondruš, Ivan Štrpka, Jozef Urban, jež splňuje kritérium „současnosti“ anoncované v názvu, jsou jakožto porovnávací poetologické východisko zařazeny analýzy děl Valentina Beniaka a Ladislava Novomeského vznikajících, resp. vydaných již v 60. letech. Každ-

dému zkoumanému textu přisuzuje autor určitou charakteristiku, jež má význam nejen z hlediska konkrétního případu a zprostředkovaně poetické typologie dané básnické osobnosti, nýbrž nabývá i obecnější platnost definice jistého modelu výstavby básnické výpovědi. Například ve studii *Emotívna naladenosť a lyrický výraz – melancholickosť a nostalgia výrazu*, věnované básnické sbírce L. Novomeského *Stamodtiaľ* a iné, si autor klade otázku, nakolik je u básníka smutek abstraktně-symbolickou lyrickou kategorií, tedy výrazovou stylizací, a nakolik autentickým, životně procítěným fenoménem (sama formulace je poněkud zavádějící, neboť rozděluje proces myšlení a řeči) – a sjednocuje tyto prvky v složité vnitřně strukturovaném pojmu melancholie.

Autor není v první řadě interpretem díla ve smyslu jeho popisného výkladu, tedy jisté obsahové a formálně tvarové sumarizace; daleko spíše je jeho analytikem. V popředí jeho zájmu o text stojí „tajemství“ estetického působení a účinku, tedy vnitřní struktura lyrického výrazu a vyjadřovacích prostředků. Cílevědomým průzkumem jemných nuancí vyjadřovacích prostředků prostřednictvím podrobných formálně versologických (tvaroslovných) a výrazově interpretačních rozborů tvoří publikace v oblasti literárněvědné reflexe současné slovenské literatury vítaný doplněk edičních řad monografických publikací výkladového charakteru, vydávaných shodou okolností též Filozofickou fakultou Univerzity Konštantína Filozofa v Nitře a nejnověji i Slovenským spisovatelem.

Minuciózní rozborů působí přesvědčivě rovněž díky důslednému používání instrumentáře metodologicky vycházejícího z dědictví strukturalismu a nitranské interpretační školy. Tímto ukotvením čelí autor jistě skepsi, formulované v úvodní poznámce jako „pochybnosť o možnostiach jednoznačnej objektivnej postihnuteľnosti výrazovej podstaty poézie, zmocnenie sa poetickosti a jej vyjadrovacích prostriedkov pomocou exaktných klasifikačno-parametrických identifikačných registrov, určitá nedôvera k samým definičným a identifikačno-objektívizujúcim metodologickým prostriedkom literárnoteoretického scientizmu.“ Výrazem této skepsy je jistě i autorova odvaha pracovat v rámci odborného textu vycházejícího z ustálených metod vědecké práce s kategorií osobního estetického prožitku, která se mu v daném kontextu jeví jako nezastupitelný prvek napomáhající přesnějšímu, úplnějšímu poznání předmětu výzkumu. Autor vede s klasickým strukturalismem polemiku tehdy, když zpochybňuje dominanci strukturálně-syntagmatické průkaznosti básnické funkce jazyka na úkor stejně důležité stránky pragmatické. Zpochybňuje tedy absolutizující zaměření výzkumu na samotný výraz, slovo, jazyk jakožto materializaci záměru sdělení, aniž by byla brána v úvahu komunikační funkce tohoto záměru a jí odpovídající poetická funkce jazyka. Vůči převážně filologickému jakobsenovskému strukturalismu proto staví poetologicky zaměřenou doktrínu specifické kvality básnického textu, vyvozované z poetické funkce jazyka, jež ovšem nemusí být primárně závislá na přítomnosti symptomů tradičně přisuzovaných poetickému textu (jak ukazuje na příkladu poezie Štefana Strážaye). Jeho ambicí je proniknout za statický, typologicky klasifikačně popisný model, jak jej podává deskriptivní poetika, do konkrétní semioticky funkční procesuality. Takto chápeme autorův zřetel k pragmatickému aspektu funkčnosti básnického díla.

Strukturalistická tradice se v Rédeyově práci projevuje v úsilí postihnout specifčnost poezie jakožto autonomního projevu estetického zmocňování se světa (oproti kódu racionálně-empirickému, ale i např. oproti běžnému úzu hovorové řeči, jakkoli ani

jmenované kódy nejsou pro poezii tabu a mohou být využívány jako legitimní prvky výstavby básnického textu). Ovšem poučenost strukturalistickými východisky nepostrádá, jak již bylo řečeno, jakobsonovskou metodologickou skepsí vůči poznatelnosti a racionální zpracovatelnosti toho, co činí poezii poezií. Praktická aplikace této metody, přinášející díky autorově důslednosti množství pozoruhodných zjištění, tedy nevede k plnému uspokojení jeho ambice proniknout k podstatě vztahu básnického výrazu a významu. Abychom byli konkrétní: ani dvacetistránková vzorová analýza krátké básně Valentina Beniaka nezbavila autora pochybností o tom, zda morfologicko-strukturální analýza je schopna poskytnout řešení problému interpretace či alespoň vnímání díla jako „komplexní semiotické reality“. Tato morfologicko-strukturální analýza jej zajímá víceméně z hlediska semiotické spoluúčasti na výsledném recepčním účinku.

Naléhavost otázky po metodologickém klíči k určení specifčnosti poezie pociťuje autor tím více, čím je blíže dílům svých současníků, jež jsou charakteristická záměrnou transformací tradičních výrazových kódů poezie. Výsledkem je pocit nejistoty, mířící od otázek nad mírou postižitelnosti vyjadřovacích prostředků poezie k otázkám nad metodami literární vědy jako takové. Žádná exaktní metoda podle autora nezjistí míru poetické hodnoty jakožto klíčový ukazatel kvality básnického textu (a ostatně není schopna nalézt ani samotný klíč k posuzování, zda se vůbec jedná o básnický text či o text jiného druhu, například o reklamu). Právě tato otevřená manifestace nejistoty, doprovázená suverénními interpretačně-analytickými výkony, je sympatická, neboť připomíná, že věda – literární vědu nevyjímaje – je založena na otázkách, nikoli na odpovědích.

Milan Pokorný

Dva objevné přístupy

Hepp U.: Untersuchungen zur Psychostilistik am Beispiel des Briefwechsels Rilke – Cvetaeva – Pasternak. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2000.

Grübel, R. G.: Literaturaxiologie. Zur Theorie und Geschichte des ästhetischen Wertes in slavischen Literaturen. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2001.

Rozsáhlá, vskutku německy důkladné práce Ulricha Heppa mapuje okruh, který se dotýká „černé skříňky“ literární vědy: spojitosti psychiky a stylu. Velmi vhodnou plochou pro to je korespondence, která rozehrává komunikaci v různé šíři a hloubce. O tom, že korespondence Rilka, Cvetajevové a Pasternaka byla pro toto zkoumání vhodným materiálem, netřeba pochybovat. Na počátku autor zkoumá vztah tří autorů a místo korespondence v jejich životě a díle: současně se vyrovnává s odbornou literaturou. V druhé kapitole tak definuje psychostylistiku jako obor literární teorie, píše o jedinci a jazyce, sémiotice, psychoanalýze a literární formě a usouvztahuje rétoriku, stylistiku, literaturu a psychologii. V třetí kapitole zkoumá dopis jako literární artefakt a ve čtvrté analyzuje tzv. makrostyly v kontextu žánrového stylu a korespondenci z komunikativního a časoprostorového aspektu. Další pasáže se týkají sociální a psychologické